

Lietuviška Gervėčių sala Baltarusijoje: 2011 metų tyrimai

SAULĖ MATULEVIČIENĖ

Šiais metais Gervėčių krašte, Baltarusijoje, buvo tęsiama 2010-aisiais pradėta kompleksinė ekspedicija¹. Ją inicijavo Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros projekto „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“ dalyviai, kartu vykti pakvietę ir kolegas, visus tuos, kurie suinteresuoti šio krašto tyrimais. Lapkričio mėnesį savaisiais atradimais buvo dalijamasi ir mokslinėje konferencijoje, kurios pranešimų pagrindu iki 2012-ųjų metų pabaigos numatoma parengti Gervėčiams skirtą monografiją.

Neseniai kalbinant kolegę, folkloro tyrinėtoją ir fenomenologę Giedrę Šmitienę, nuskambėjo aktuali mintis, kuri neapleidžia iki šiol: svarbu pasirinktą kraštą (sritį, temą) ne tirti, bet *ištirti*. Darbuotis tiek, kiek prireiks, aiškinantis rūpimus dalykus, keliant vis naujus klausimus. Tai atrodo viliojanti siekiamybė. Net suvokus, kad toks pasiryžimas reikalautų esminio apsisprendimo, antropologinio lauko tyrimo, tai yra nuolatinio buvimo šalia žmogaus, kurio pasaulėvaizdį nori perprasti. Mat pasikartojantys sugrįžimai pas atrastą talentingą kultūrinės (folklorinės?) atminties saugotoją tepadedu užfiksuoti fragmentus, kas šiandien mums svarbu, neretai net praleidžiant pro ausis tai, ko nebuvo mūsų klausta, bet buvo pasakyta. Dažnai, mūsų laimei, ir įrašyta.

Darbuojantis Gervėčių krašte, kurį pagrįstai galima vadinti kalbine ir kultūrine lietuvių *sala*, nuolatos prasitariama apie dalykus, kurių ir nepaklaustum, dažnai jie lyg ir neverti išsamesnio papasakojimo, nes tai tiesiog žinojimo, šio krašto išminties ar tradicijos blyksniai. Tad kartą kirtus sieną, tai patyrus, panirus į šio krašto žmonių gyvenimus, neapsakomai traukia sugrįžti, tęsti pokalbius ir darbus. Šis kraštas veriasi pamažu, bet su kiekvienu apsilankymu čia tampa vis savensis ir labiau laukiamas. Kita vertus, laikas sparčiai keičia Gervėčių veidą. Atvykęs po ilgėlesnio

1 Apie praeitų metų ekspedicijos patirtį plačiau skaitykite Vykinto Vaitkevičiaus straipsnyje „Kompleksinė ekspedicija Gervėčiuose“ (*Tautosakos darbai*, 2010, t. XL, p. 280–285).

laiko, kaskart išgirsti apie vienam ar kitam kaime anapilin išlydėtą žmogų, nors dar guviai žvelgiantį iš neseniai darytų fotografijų, – neretai nespėjame jų perduoti.

Šios ir daugelis kitų priežasčių 2011 m. vasarą į kompleksinę Gervėčių ekspediciją ir vėl subūrė nemažą būrį tyrėjų. Išsyk knieti paminėti šio sambūrio demokratiškumą – matyt, prigimtinį, gražiai primenantį pirmąsias kompleksines ekspedicijas – pasikvietėme moksleivių, studentų, doktorantę ir pulkelį profesionalų, mielai besidalijančių savo patirtimi. Interesų laukas taip pat buvo margas: kultūrinis kraštovaizdis, architektūra, papročiai, muzikinė kultūra, sakytiniai naratyvai: istoriniai, biografiniai, buitiniai ir podraug tautosakiniai, mitiniai, kylantys iš kultūrinės atminties ir ryškinantys lokalsiosios tapatybės bruožus, virsmus.

2011 m. Gervėčių ekspedicijos dalyviai prie Lietuvių informacijos, kultūros ir švietimo centro Rimdžiūnuose. Pirmoje eilėje (iš kairės): V. Vaitkevičius, U. Matulevičiūtė, Ž. Montvydas, S. Baltėnaitė, E. Simanavičiūtė, M. Lapeika, R. Paukštytė-Šaknienė, Ž. Šaknys; antroje eilėje (iš kairės): J. Šlekonytė, L. Sokolovaitė, S. Matulevičienė, S. Vakrinienė, V. Kardelis, P. Vilkauskaitė; trečioje eilėje (iš kairės): D. Vaitkevičienė, A. Skujytė, A. Markauskaitė, A. Baltėnas. *A. Baltėno nuotrauka, 2011*

Daugelis ekspedicijos dalyvių tęsė pernai pradėtus darbus. Užkalbėjimų tradicijos tęstinumas, liaudies medicinos formos, senieji tikėjimai ir daugelis kitų dalykų rūpėjo mitologijos tyrinėtojai dr. Daivai Vaitkevičienei (LLTI), kuriai talkino visas ekspedicijos „techninis centras“: informacinių technologijų specialistas Mantas Lapeika (VPU), archeologė Evelina Simanavičiūtė (VU) ir lituanistė Asta Skujytė (VU). Tai darni, filmuojanti, fotografuojanti, įrašus kurianti ir čia pat juos tvarkanti, aprašanti, skirtingų laikmenų duomenis sinchronizuojanti

komanda. Ši grupelė iš tiesų parodė, kaip sėkmingai galima dirbuotis pasidalijus darbus ir kiekvienam profesionaliai atliekant savąjį, taip padedant pagrindiniam tyrėjui *susitelkti* pokalbiui. Pabrėžtina, kad tos pačios dienos vakare ši komanda jau turėjo parengusi išsamius surinktų duomenų aprašus...

Žvejybos priemonių demonstravimo akimirka Ašmenos upėje. Su vaizdo kamera Ž. Montvydas V. Vaitkevičiaus nuotrauka, 2011

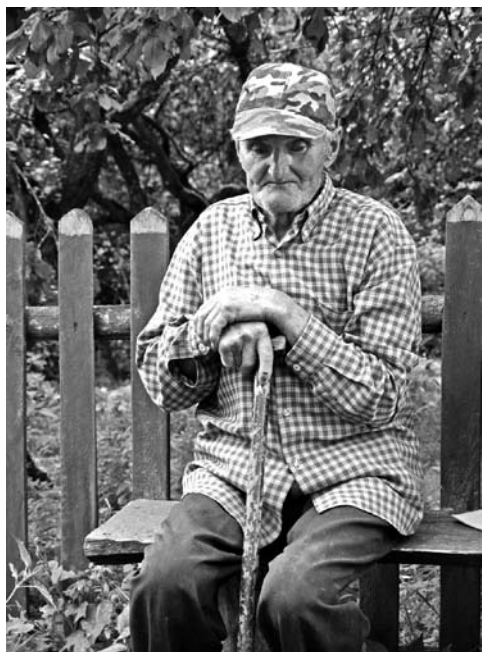
Ekspedicijos mokslinis vadovas ir įkvėpėjas dr. Vykintas Vaitkevičius (VU) tęsė kultūrinio kraštovaizdžio ir jau lietuviškai bemaž nekalbančių Gervėčių kaimų tyrimus. Jam talkino filmuojantis archeologas Žilvinas Montvydas (VU), palengva įsitraukęs į žūklavimo priemonių ir gyvos žvejybos tradicijos tyrimus. Beje, ekspedicijos kulminacija tapo Gėliūnų kaimo žvejo Romualdo Bučinsko išsaugotų žvejybos priemonių demonstravimas Ašmenos upėje. Ir senasis žvejys, ir ekspedicijos dalyviai tapo prasmingos ir kartu linksmos akcijos dalyviais. Filmavimo kameros, fotoaparatai, diktofonai – jau sena lauko tyrimų kasdienybė, bet retai dirbama išsyk dviem arba trim kamerom ant stovų, filmuojant veiksmą keliais rakursais.

Gervėčių salos ir jos prieigose esančius kaimus, Lietuvos ir Baltarusijos pasienio miestelių architektūrą, pastatus ir jų puošybą fiksavo architektė dr. Rasa Bertašiūtė (LLBM). Fotografas Arūnas Baltėnas (LNM) tęsė gervėtiškių, jų kiemų ir pastatų vidaus interjerų, darbų ir švenčių fotofiksaciją.

Šių metų ekspedicijoje darbavosi ir keletas naujų bendražygių, tarp jų – kalbininkai prof. Vytautas Kardelis (VU) ir magistrė Akvilė Markauskaitė (VU), ieškojo

Viena diena su pateikėja prabėgo grybaujant Rimdžiūnų miške. Pirmoje eilėje: J. Šlekonytė, E. Vaičiulytė-Augulienė, A. Markauskaitė; antroje eilėje: P. Vilkauskaitė ir V. Kardelis
P. Vilkauskaitės nuotrauka, 2011

Stasys Šemis (g. 1929 m.) iš Knistuškių – išskirtinis pateikėjas, nes kompleksinių ekspedicijų dalyviai jį kalbino ir 1970, ir 2011 metais
E. Simanavičiūtės nuotrauka, 2011

ir atradę geriausią šios vasaros pateikėją, sulaukusią bene daugiausia ekspediciono dalyvių dėmesio. Tai tikras *grynuolis*, miela Rimdžiūnų kaimo keistulė Elena Augulienė – *Alinka*. Ją lankė sakininių naratyvų tyrinėtoja dr. Jūratė Šlekonytė (LLTI), o jai talkino puiki pagalbininkė, M. K. Čiurlionio menų gimnazijos dešimtokė Pojauta Vilkauskaitė. Ši ekspediciono dalyvių pora Gervėčiuose užrašė pasakų su dainuojamaisiais intarpais, mitologinių sakmių ir tikėjimų.

Prie ekspediciono prisidėjo iki šiol savarankiškai Gervėčių salos šeimos ir kalendorinius papročius tyrinėję etnologai dr. Rasa Paukštytė-Šaknienė (LII) ir dr. Žilvytis Šaknys (LII). Porai dienų buvo atvykęs ir bičiulis etnologas, dr. Jurasius Unukovičius iš Minsko (Baltarusijos MA Menotyros, etnografijos ir tautosakos institutas), taip pat kraštotyriminkas Aliesius Jurkoicas iš Varnionių. Visų ekspediciono dalyvių maitinimu rūpinosi matematikė Sigutė Vakinienė.

Siekiant koordinuoti atskirų ekspediciono grupių darbą, suderinti jų interesus, dar 2010 metais V. Vaitkevičius pasiūlė kiekvieną darbo dienos vakarą pildyti lentelę, kurioje atsispindėtų lankytos vietovės, pateikėjai, temos, kuriomis bendrauta, ir visi būtini komentarai. Pasikalbėti su kiekvienu, aprašyti jo veiklos pobūdį ir rezultatus – nemažas krūvis. Šįmet nuspręsta, kad kiekvienas ekspediciono dalyvis pats pildys glaustą, bet informatyvų dienos aprašą, fiksuos

Susitikimas su Mečislovu Puiša (g. 1931 m.) prie jo sodybos *ažuganų* Gaigalų kaime. Dešinėje – S. Matulevičienė
V. Vaitkevičiaus nuotrauka, 2011

Pirmasis vestuvių šokis su skarele (Teresos Augulytės (Avgul) vestuvės Griškaičių kaime)
Nuotrauka iš Genofos Augulytės-Kardis šeimos albumo, ~ 1966

pateikėjų duomenis, pokalbių temas, apibūdins pateikėjų šeimos nuotraukas ir t. t.

Dešimt dienų prabėgo intensyviai dirbujantis. Per tą laiką aplankyta kiek daugiau nei šimtas pateikėjų daugelyje Gervėčių gyvenamųjų vietovių. Gervėčių archyvą papildė 161 valandą skambantys garso įrašai (62 GB apimties duomenys), 68 valandų trukmės filmuota medžiaga (621 GB), 3445 skaitmeninės fotografijos, padarytos lauko tyrimų metu (9,36 GB), nuske nuotos ar perfotografuotos, ir 852 fotografijos iš gervėtiškių šeimos albumų (9,57 GB). Iš viso 2010–2011 metais ekspedicijoje sukaupta 1282 GB duomenų (į šį skaičių neįtrauktas panašios apimties A. Baltėno Gervėčių salos fotoarchyvas).

Reikia pasidžiaugti, jog Gervėčių ekspedicija jau antrus metus turi šiuolaikinę techninę bazę ir kruopščiai ja besirūpinantį specialistą M. Lapeiką, kuris geba išsyk tvarkyti, sisteminėti, konvertuoti, skaitmeninti ir visaip kitaip operuoti sukauptais duomenimis, prižiūrėti technines priemones ir spręsti visas kylančias problemas. Be to, M. Lapeika su E. Simanavičiūte ėmėsi koordinuoti tolesnį Gervėčių archyvo tvarkymą: kuriami išsamūs garso ir vaizdo įrašų aprašai, aprašyta didžioji dalis fotografijų, po truputį šifruojami tekstai.

Kaip jau minėta, 2010–2011 m. Gervėčių saloje surengtų tyrimų rezultatai šių metų rudenį, lapkričio

7–8 d., buvo pristatyti Vilniaus universitete surengtoje mokslinėje konferencijoje „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“: Joje buvo perskaityti 24 pranešimai, dalyvavo svečiai iš Baltarusijos valstybinio universiteto, Varšuvos ir Vroclavo universitetų. Paminėtina, jog 2011 m. liepos mėnesį Baltarusijos valstybinio universiteto etnologai Rimdžiūnuose surengė studentų etnografinę praktiką, kurios metu keturiasdešimt pirmakursių, vadovaujamų keturių dėstytojų, su parengtais klausimynais apie šio krašto maisto kultūrą lankė lietuviškus salos kaimus, Gervėčių miestelį. Dalis jų surinktų duomenų jau paskelbti leidinyje „Gervėčių virtuvė“². Tai šaltinių publikacija, kurioje gervėtiškiai baltarusių kalba pasakoja apie maistą ir mitybą, pateikia patiekalų receptus. Beje, šioje kolegų iš Minsko ekspedicijoje dalyvavo ir Vroclavo universiteto etnologas dr. Mečislavas Trojanas.

Taip pat kaip Gervėčių ekspedicijoje, konferencijos pranešimuose atsiskleidė visas mokslinių tyrimų spektras; buvo kalbama apie krašto istoriją, kalbą, daugialypę čia gyvenančių žmonių tapatybės sampratą, kasdienybės kultūrą, daugelį tradicinės kultūros reiškinių. Apibendrinant šį tyrimų etapą, pristatytas Gervėčių ekspedicijos archyvas, jo apimtis, mėginta įvardyti, kokiais pavidalais šiandien reiškiasi kultūrinė šio krašto atmintis, ką mums pavyko užfiksuoti ir į ką dar vertėtų kreipti dėmesį.

Gervėčių istorijai buvo skirtas V. Vaitkevičiaus pranešimas „Gervėčių sala: geografiniai matmenys ir istorinės raidos bruožai“, kuriame, remiantis archeologiniais radiniais, saugomais Lietuvos ir Baltarusijos muziejuose, senaisiais žemėlapiais ir kita archyvine medžiaga, taip pat lauko tyrimų rezultatais ir žmonių pasakojimais, buvo rekonstruoti keli krašto istorinės raidos etapai, įtvirtinta nauja Gervėčių salos – gamtinės aplinkos suformuoto, iš visų pusių pelkių (*balų*) apsupto lietuviškų kaimų arealo – samprata. Pranešime taip pat iškeltas hipotetinis klausimas, ar lietuviškos Gervėčių salos istorijoje negalėjo būti lūžių, pertrūkių, ar pastaruosius šimtmečius čia gyvenantys lietuviai išties yra paskutiniai kadaise baltiško regiono palikuonys, tūkstantmetės istorijos paveldėtojai. Su šia, iš esmės dar tik formuluojama, hipoteze buvo glaudžiai susijęs V. Kardelio pranešimas „Gervėčiai šiuolaikinės dialektologijos kontekste“. Jame kviesta naujai pažvelgti į gervėtiškių tarmę. Įsigalėjęs požiūris, jog čia kalbama itin archajiška kalba, kurioje išliko daug senųjų kalbinių lyčių. Iš esmės į jas iki šiol ir buvo telkiamas tyrinėtojų dėmesys. V. Kardelis ragino daugiau dėmesio skirti gyvajai kalbai, šiuolaikiniam tarmės aprašui. Jo manymu, šiandieninė gervėtiškių tarmė turėtų sudaryti atskirą pietryčių vilniškių arealą, ji turi daug bendra su pietų aukštaičiais. Tai leistų kelti klausimą, „iš kur yra Gervėčiai“. Norint į jį atsakyti, pasak kalbininko, reikia imtis kompleksinių tyrimų.

.....

2 Тадэвуш Антонавіч Наваградскі, Ірына Уладзіміраўна Алюніна. *Кулінарныя традыцыі Беларусі: Народная кухня Гервятаў*, Мінск, 2011.

Šie pranešimai sukėlė diskusijas. Akivaizdu, jog iškeltos hipotezės dar laukia nuoseklaus pagrindimo, argumentavimo, naujų faktų. Kita vertus, jos polemizuoja su tradiciniu požiūriu, kurio esmė trumpai nusakyta nuoseklaus šio krašto interesų gynėjo ir lietuvių kalbos salų tyrinėtojo, kalbininko habil. dr. Kazimiero Garšvos (LKI) pranešime „Gervėčiai kaip rytinių etninių lietuvių šnektų geografinis centras“:

Kalbininkė dr. Ona Vaičiulytė-Romančiuk, kilusi iš Rimdžiūnų ir dirbanti Varšuvos universitete, ir dr. Asta Leskauskaitė (LKI) profesionaliai pristatė šios tarmės leksiką, kurioje, be abejonės, skleidžiasi ir gervėtiškių matomas pasaulis. Pirmoji tyrinėtoja pranešime „Gervėčių apylinkių vietovardžiai: mikrotoponimai“ aptarė Gervėčių salos vietovardžių darybos įvairovę – gimtojo krašto vietovardžiai, daugelis pačios pranešėjos užrašyti, tyrinėtoji iš šalies, akivaizdu, nebūtų tokie kalbūs. A. Leskauskaitė pranešime „Gervėčių šnektos žodis ir jo reikšmė“ išryškino savituosius gervėtiškių leksikos prasmės niuansus, tarmės ypatybes.

Visi konferencijos pranešimai neišvengiamai aktualino šio krašto kultūrinės tapatybės problemą, bet tiesiogiai ši tema buvo nagrinėjama pasitelkus žmonių pasakojimus, išsitarimus apie *save, kitą, kitokį*. J. Šlekonytė apibendrina Rimdžiūnų kaimo giedotojos, pasakotojos, minėtosios ypatingo atvirumo ir draugiškumo pašnekovės, E. Augulienės, žmonių vadinamos Alinka, asmenybės ir pasaulėjautos bruožus. Pranešime „*Kaip man žmonių škada*: vertybių raiška asmeniniame naratyve“, paremtame asmeniniais pasakojimais, tyrinėtojos teigimu, vienodai svarbi ir pateikėjos asmenybė, jos išgyvenimai, nuomonė, požiūriai, atskleidžiantys pasaulėžiūros elementus, leidžiantys įvertinti kultūrinę aplinką.

Danguolė Svidinskaitė (LII) sudėtingą šio krašto žmonių tapatybės sampratą atskleidė pasitelkusi vienos šeimos istoriją. Tapatybė pasirenkama, o tą pasirinkimą lemia ir susiklosčiusios gyvenimo aplinkybės, ir šeimos istorija, ir – bemaž svarbiausia – kalbinė aplinka. Istoriniu XX a. laikotarpiu trys gervėtiškių kartos buvo lietuviais, lenkais ir gudais. Pranešimo „*Mūsų šeimoje jau nebuvo Lietuvos*: etninė tapatybė asmens gyvenimo istorijos ir Gervėčių krašto istorijos kontekste“ pavadinime skamba ištarmė, kurios prasmę bandyta suvokti ilgai ir kantriai kalbant.

Itin karštai buvo sutiktas konferencijos svečio J. Unukovičiaus pranešimas apie lietuvių kaimynystėje gyvenančių baltarusių stereotipus – kaip jie vadina ir vertina lietuvius, ir kodėl. Dar 2007 m. Neries ekspedicijoje, vėliau 2010–2011 m. Gervėčiuose surinkti duomenys atskleidžia, jog daugelio vartojamas epitetas *girgūnas* pirmiausia susijęs su kalbiniais skirtumais. Be to, plačiai paplitę įžeidūs pasakymai apie *juodą* lietuvio *gomurį*, vėlesnės realijos – kelio nesakantys ar jį klaidingai nurodantys lietuviai išnyra pasakojimuose apie keliones į Vilnių. Be šių neigiamų stereotipų, lauko tyrimuose užrašyta ir pozityvių kaimynų vertinimų. Tačiau konferencijoje dalyvavę gervėtiškiai skaudžiai reagavo į išgirstus

pavyzdžius, net suabejota tokių tyrimų viešinimo prasme. Žvelgiant iš šalies, puikiai buvo matyti, kad akademinio pranešimo, paremto gausiais pavyzdžiais ir santūriais, korektiškais komentarais, formatas netikėtai skaudžiai priminė šio krašto žmonėms senas žaizdas, ypač vaikystėje patirtus pažeminimus, tam tikrą trauminę patirtį, kuri dar negali būti viešinama.

Baltarusijos valstybinio universiteto etnologas dr. Stepanas Zacharkievičius ėmėsi ne tokios rizikingos temos – pranešime „Lietuvos–Baltarusijos paribys: socialiniai etninių grupių santykiai. Etnografinės praktikos patirtis“ jis konstatavo iš esmės panašią Gervėčių krašto lietuvių ir baltarusių gyvenseną: darbus, šventes, papročius, katalikų tikėjimą. Skiriamasis jų požymis – kalba. Bet Rimdžiūnų viešoji erdvė akivaizdžiai padalyta į lietuvių ir baltarusių teritorijas (mokykla, vaikų darželiai), o tai leidžia teigti, jog čia dviejų tautų paribio teritorija.

Gervėčių salos kasdienybė tapo M. Trojano, svečio iš Vroclavo, tyrimų objektu. Svarbiausiais jos dėmenimis įvardijęs rūpinimąsi sodybiniais sklypeliais, upės ir miško artumo nulemtus užsiėmimus, bažnytines ir šeimos šventes, žmogaus santykius su augintiniais – šuneliu, kate, arkliu ir kt., pranešėjas savo pastebėjimus apie šio krašto gyvenimą iliustravo gausybe fotografijų.

Konferencijoje vaizdo ir garso archyvai buvo pasitelkiami dažnai. Pranešėjai dosniai dalijosi per pastaruosius metus sukauptais duomenimis, ekrane giedančios, dainuojančios, raudančios šio krašto moterys, iš senųjų ir dabarties fotografijų žvelgiantys žmonių veidai, jų kalbos skambėjimas, išstarmės pavergė auditoriją, toliau žadindamos jau pažįstamą šio krašto ilgesį. Užbėgdama už akių prisipažinsiu, jog išsyk po konferencijos sulaukiau net trijų prašymų, jei atsirastų galimybė, kartu vykti į Gervėčius. Ir tai nebuvo etninės kultūros tyrinėtojai...

Kasdienybės ir tradicinės kultūros klausimams skirtos konferencijos dalys natūraliai keitė viena kitą, atskleisdamos plačią šio krašto gyvensenos ir papročių panoramą. 2010 m. ekspedicijos dalyvė, prakalbinusi visus Gervėčių salos piešmenis, Regina Čičiurkienė (VDU) pranešime aptarė bendruomeninio ganyimo tradicijas, jų gyvavimą XXI a., Ž. Montvydas – Gėliūnų kaime atrastas tradicines žvejybos priemones ir jų naudojimo būdus, R. Paukštytė-Šaknienė šeimos švenčių papročiams aptarti pasirinko svarbų dovanojimo aspektą (vaišes, dovanas ir lauktuves krikštynų, vestuvių ir laidotuvių kontekste). Ž. Šaknys išryškino 1989 ir šiais metais atlikto gervėtiškių kalendorinių papročių tyrimo rezultatus; skirtingų kartų pateikėjai pabrėžė vis kitas šventes, bet iki šiol prisiminimai apie tradicinius papročius, ilgesnė metinių švenčių trukmė, gerai žinomi Jurginių ir Pusiaugavėnio papročiai laikytini išskirtiniais gervėtiškių apeiginio gyvenimo broožais.

Gaila Kirdienė ir Arvydas Kirda (VU) savarankiškai muzikinę Gervėčių kultūrą pradėjo fiksuoti jau prieš keletą metų. G. Kirdienė pristatė šio krašto vestuvių muziką – jos sąsajas su papročiais, dainų atlikimo seką, vestuvių muzikantus,

tradicinės kapelos sudėtį, šiam regionui bendrą repertuarą, galintį skambėti lietuviškai, gudiškai ir lenkiškai. A. Kirdos pranešimas buvo skirtas laidotuvių raudoms ir giesmėms, vos prieš pusmetį mirusiai raudotojai Elenai Stakauskienei, skirtingų kaimų giedotojų grupelėms ir jų repertuarui.

Pora konferencijos pranešimų buvo skirta užkalbėjimams ir liaudies medicinos tradicijai. D. Vaitkevičienė iš esmės atnaujino pasakojimą apie Šimucį – garšiausią Gervėčių burtininką iš Peliagrindos kaimo. Per 1970–ųjų Gervėčių ekspedicijas apie Šimucį, kuris mirė dar XX a. ketvirtajame dešimtmetyje, buvo sukaupta labai daug pasakojimų ir sakmių, kuriuos apibendrina Norbertas Vėlius straipsnyje „Tautosakinis personažas ir jo prototipas“³. D. Vaitkevičienė į Šimucį pažvelgė kaip į praktikuojantį užkalbėtoją, o atsiminimus apie jį pasitelkė kaip medžiagą užkalbėtojo vietos tradicinėje bendruomenėje tyrimams, teigdama, jog išskirtinę galią turėjusio užkalbėtojo vertinimai, bendruomenės balsas, galėjo lemti ir tai, jog ši tradicija anuomet nebuvo perimta artimųjų. Žinių apie gervėtiškių tradicinę mediciną archajiškumą pabrėžė dar vienas praeitų metų Gervėčių ekspedicijos dalyvis, Rolandas Petkevičius (LLTI), pirmasis prakalbinęs ne vieną šios žinijos saugotoją, išaiškinęs gydymo *durnarepkomis* metodiką, pranešime pastebėjęs gijas, siejančias XXI a. prisiminimus iš Gervėčių su Mato Pretorijaus liudijimais iš XVII amžiaus.

R. Bertašiūtės ir Aistės Andriusytės (VGTU) pranešimai buvo skirti kaimo architektūros tyrimams – būdingiems bruožams ir puošybai; išryškintos Gervėčių sąsajos su rytų Aukštaitijos ir Dzūkijos kaimo architektūra, taip pat istorinių ir socialinių kultūrinių priežasčių nulemti skirtumai.

Gervėčių konferenciją baigė archyvams ir duomenų saugojimui skirti pranešimai. Po Gervėčių archyvo pristatymo, ekspedicijų skaitmeninių nuotraukų archyvo vertinimų, kuriuos pateikė M. Lapeika ir E. Simanavičiūtė, buvo atsigręžta į beveik prieš šimtą metų gervėtiško Edvardo Petriko iš Petrikų kaimo sudarytus šnektos, folkloro ir savos kūrybos *baikų* rinkinius. Juos dideliame Gervėčių projekto dalyvių džiaugsmui Estijos literatūros muziejaus folkloro archyve Tartu atrado Lina Sokolovaitė (LLTI), nenuilstanti Gervėčių ekspedicijų dalyvė.

Šių eilučių autorė pranešime „Apie atminties gylį: 2010–2011 m. Gervėčių krašto tyrimai“ siekė apibendrinti pastarųjų metų Gervėčių salos tyrimus ir konferencijos darbą. Magėjo pasidalyti pastebėjimais, kilusiais lankantis šiame krašte, klausantis įrašų, planuojant naująją Gervėčių monografiją, vaizdinių ir tekstinių šaltinių publikaciją.

Knietėjo paminėti skirtingo lygmens (amžiaus?) duomenis, kuriuos mums rūpi ir pasiseka užrašyti. Iš esmės žadindami *gelminę*, kultūrinę šio krašto atmintį, gali-

3 Žr. *Gervėčiai*, Vilnius, 1989, p. 346–356.

me džiaugtis ir didžiuotis unikaliais, archajiškais tradicinio žinojimo inkluzais, tarsi sustingusiais laike, išnyrančiais pašnekovų atmintyje ir sapnuose. Paradoksalai, nors teoriškai pagrindžiama, kita realija – gaivinti istorinę (ar komunikatyviąją, pasak vokiečių kultūrologės Aleidos Assmann) atmintį nė kiek ne paprasčiau. Mat ji fragmentuota, nerišli, itin taupiai yra perteikiami autobiografiniai naratyvai. Beveik nepavyksta užfiksuoti septintajame dešimtmetyje buvusių tokių svarbių savosios kalbos, lietuviškosios tapatybės gynimo pareiškimų. Keliami prielaida, kad dėl kultūrinių, istorinių ir net politinių priežasčių atminties laukas yra išretėjęs. Yra dalykų, kurių mūsų pašnekovams dar (o gal jau?) nėra svarbu prisiminti, bet galbūt savo dėmesiu mes, Gervėčių ekspedicijos dalyviai, galime šią situaciją keisti. Konferencijos diskusijoms laiko, deja, neliko.

Apibendrinant visa, kas pasakyta, reikia paminėti, jog dauguma konferencijos pranešimų iš esmės papildė vienas kitą, tęsė pasakojimą apie Gervėčius. Konferencijos pabaigoje salėje liko beveik vien su šiuo kraštu susiję – iš jo kilę, jame buvę arba ekspedicijose dalyvavę – žmonės. Skirtingoms kartoms atstovaujanti, gana gausi auditorija, pakanti laiko limitus viršijantiems pranešėjams ir gyvai reaguojanti į išsakytas mintis. Ypač gyvai pranešimus komentavo, savo atsiminimais papildė Vilniaus Gervėčių klubo pirmininkas Alfonsas Augulis. Jo dėka vėl pavyko įgyti kelias daugkartines Baltarusijos Respublikos visas, suteikiančias galimybę dirbti kitapus sienos.

Gervėčių konferencijos metu Vilniuje, Dailininkų sąjungos galerijoje, buvo atidaryta ekspedicijos fotografo A. Baltėno puiki nuotraukų paroda „Gervėčių sala“, o po dviejų savaičių dalis jos išvežta į Rimdžiūnus, į Lietuvių informacijos, kultūros ir švietimo centro ekspoziciją.

Vilniaus universiteto mokslinių tyrimų projektą „Gervėčiai: istorinė atmintis ir kultūrinis tapatumas“ (VAT 17/2010) remia Lietuvos mokslo taryba.